

Tapio Kivistön palokuntauran kovin paikka oli ”paukun” tuho 35 vuotta sitten

Kaamea näky löi vasten kasvoja

Rauhanajan tuhoisin räjähdysonnettomuus sattui Lapualla 35 vuotta sitten. Pääsiäisviikon tiistaiamuna noin varttia vaille kahdeksan lataamorakennus sortui ruudin räjähdettyä. Onnettomuudessa kuoli 40 patruunatehtaan työntekijää ja loukkaantui 60 henkilöä.

Teksti: Esa Aalto **Kuvat:** Esa Aalto ja Tapio Kivistön albumi

Palotarkastajaksi Lapuan kauppalan palokuntaan vuonna 1971 tullut Tapio Kivistö istui aamukahvilla kotonaan ja oli valmistautumassa lähtemään töihin läheiselle paloasemalle.

– Asuin silloin noin 300 metrin päässä ”paukusta”, joksi patruunatehdasta paikkakunnalla kutsuttiin. Yhtäkkiä kuului jymähdyks ja sisin parvekkeen isoista ikkunoista helähti asunnon lattialle. Tajusin, että jotain mahdotonta on sattunut, koska sisäikkuna rikkoutui. Arvasin, että pian tulee hälytys ja olin jo valmistautumassa muutoinkin töihin lähtöön. Asemalta lähdimme heti kohti patruunatehdasta neljän miehen yksiköllä. Yksi palomiestä oli puolivakivainainen. Asemalta lähdetessä ajattelimme, että kattilalaitteet ovat tehtaalla räjähtäneet. Kun tulimme paikalle, toisesta raollaan olevasta portista tuli jo ihmisiä ulos. Tunsin heistä monia, koska olin ollut viisi vuotta tehtaalla töissä.

– Kun näin, että kattilalaitteet olivat ehjät, tuli tunne, että mitä hirviää siellä oikein tapahtunut. Kun pian pääsimme paikalle, näky oli aivan kaamea. Se löi kuin vasten kasvoja. Sitä järkyttyi, mutta ihme kyllä, toimintakyky säilyi. Osasi ryhtyä heti niihin töihin, mitä varten oli paikalle tullut.

– Vieläkin sitä ihmettelee. Tunsin kuitenkin ihmiset, jotka tehtaalla olivat töissä. Tajusin, että tässä on nyt käynyt pahasti, mutta yritin häivyttää sen pois mielestä ja teh-

dä työni, Tapio Kivistö muistelee 35 vuoden takaisia tapahtumia. Hän tunsi jokaisen 40 uhrista, osa heistä oli ollut jo koulukavereita.

– Äkkinäisessäkin tilanteessa pystyy tekemään järkeviä päätöksiä. Oma ansionsa oli sillä, että harjoittelimme vuosittain säännöllisesti patruunatehtaalla. Edellisen kerran harjoitus oli ”paukulla” vedetty puoli vuotta aikaisemmin, edellisenä syksynä.

Kipinälle arka valomassa eliminoitiin

Tehtaan oma palokunta oli jo paikalla pelastamassa uhreja, kun kauppalan palokunnan ensimmäinen yksikkö tuli paikalle.

– Ensimmäiseksi palokunta ryhtyi eliminoimaan valomassasta aiheutuvaa palovaa-
raa. Se on äärimmäisen herkkä syttymään ja pienikin kipinää voi aiheuttaa suuren tuhon. Kaikki olisivat tuhoutuneet, jos valomassa olisi päässyt syttymään, Kivistö sanoo.

– Onneksi räjähdys ei ollut aiheuttanut isoja tulipaloja. Palot saatiin aika nopeasti sammutettua ja voi sanoakin, että kiivaimmat pelastustyöt hoidettiin vartissa. Koko toiminta oli ohi runsaan parin tunnin kulluttua tapahtuneesta.

Tapio Kivistö sai johdettavakseen joukon, jonka tehtävänä oli varmistaa lähellä olevan ruuti- ja nallivaraston turvallisuus.

– Lataamorakennuksen jäänteitä oli lentänyt sen päälle ja jopa läheiseen jokeen as-

ti. Yhden varaston kattokin oli siirtynyt paikaltaan. Palo ei onneksi päässyt sinne asti.

– Ensimmäinen työ oli luonnollisesti uhrien saaminen pois raunioista. Jälki oli aivan hirmuista, samanlaista kuin voi nähdä nyt Japanin tsunamikatastrofissa.

Apuvoimia saapui

– Aika pian paikalle tulleet Ylistaron ja Seinäjoen yksiköt toivat apuvoimia. Seinäjoen aluepalopäällikkö Juhani Kuusinen otti johtovastuun yhdessä Lapuan päällikön R. J. Haapasen kanssa. Kuusinen määräsi otettavaksi käyttöön kolmen tuuman sumusuihkun, kun vaikutti siltä, että neljällä työsuihkulla palon sammuttaminen näytti hitaalta. Näin liekit saatiinkin alas.

***Jälki oli aivan hirmuista,
samanlaista kuin voi nähdä nyt
Japanin tsunamikatastrofissa.***

– Uhreja koottiin kahteen paikkaan, josta sairaankuljettajat veivät heitä muutaman sadan metrin päässä olevalle terveyskeskukselle. Siellä heidät jaoteltiin joko hoitopaikkoihin tai ruumishuoneelle. Tämän todettiin jälkikäteenkin olleen ainoan oikean toimintatavan tässä tilanteessa, Kivistö toteaa.

Ongelmaksi Lapualla muodostui yhteydenpito, sillä alue joutui viestitulvan takia puhelinmottiin. Poliisin viestintävälineiden

ansioista pelastus- ja sairaanhoito onnistuivat pitämään edes jonkinlaista yhteyttä keskenään.

– Jos mietitään nykyistä VIRVE-välineistöä, niin tokihan se antaa paremmat edellytykset toimia, mutta olisiko senkään kapasiteetti riittänyt tällaisessa, näin poikkeuksellisessa tilanteessa.

Tapio Kivistö kuitenkin pohtii, että omilla kanavillaan toimivat terveyskeskus ja sairaan-

kuljetus sekä poliisi auttaisivat tilanteessa. Myös johtokeskuksen toiminta on tärkeää ja että siellä on osaavat henkilöt toimimassa.

Monia vaaranpaikkoja

Jälkeenpäin arvioituna räjähdysonnettomuuden pelastustyössä oli monia vaaran paikkoja, joista pelastustyöntekijät eivät kiivaassa työtehtävässään olleet tietoisia.

– Yksi suurimmista riskeistä olivat kaiken romun alle jääneet ruutitynnarit. Ne olisivat räjähtäessään aiheuttavat mittavaa tuhoa. Nallit ja patruunat räjähtelivät alueella, mutta ne olivat irtopatruunoita eivätkä aiheuttaneet niin suurta tuhoa.

– Suojavälineiden piti olla kunnossa. Siihen aikaan ne olivat kypärä ja visiiri. On-

neksi ne siihen riittivät.

Tapio Kivistö sanoo 35 vuotta myöhemmin, että paljon oli myös tuuria matkassa, ettei poikkeuksellinen tehtävä muodostunut kohtalokkaammaksi.

– Patruunatehtaalla säilytettiin siihen aikaan vielä sodanaikaisia patruunoitakin, joissa ruuti oli käymässä vanhaksi. Tullelle herkkää valomassaa säilytettiin lasipakkauksissa, joista yksi oli räjähdyskenno voimasta pudonnut, mutta oli onneksi peittynyt romun alle eikä siten joutunut alttiiksi kipinöille.

– Onnettomuus vaati uhrinsa silmänräpäyksessä. Yksikään ei kuollut tulipalossa tai jälkikäteen alueella. Yksi uhreista menehtyi heti räjähdyksessä saamiinsa vammoihin ambulanssissa matkalla Seinäjoen aluesairaalaan.

Jokainen auttava käsi oli Tapio Kivistön mukaan erityisesti alkuvaiheessa tarpeen ja kritiikkiä annettiin muun muassa siitä, että pelastustöissä oli mukana myös alaikäisiä.

– Siihen aikaan 16-vuotias saattoi osallistua hälytysosaston toimintaan, jos oli tarvittavat kurssit käynyt. Ei heitä mikään pidätellyt kaaosmaisissa alkuhetkissä. Lähinnä heitä oli selvittämässä letkuja, ei pahimmissa paikoissa. Ja kun tilanne selkiytyi, ohjasin itsekin muutamia nuoria asemalle odottamaan ikään kuin varikkovalmiuteen.

Tapio Kivistö muistuttaa, että siihen aikaan Lapua oli palokunnankin osalta pieni toimija, jota kohtasi massiivinen katastrofi.

– Olen joskus sanonut, että jos isolle kauptungille olisi tapahtunut sen kokoluokkaa vastaava samanlainen tapaus, niin miten se olisi siitä selvinnyt.

Riskikohteena ”paukku” tunnettiin

Palotarkastajana työskennelleen Tapio Kivistön työmaa käsitti erityisesti rakenteellisen paloturvallisuuden. Hänelle kuuluivat myös

Lataamoraakennuksen osia lensi läheiseen jokeen asti. Kuva julkaistu Seura-lehdessä 1976.

operatiiviset työtehtävät ja johtaminen varalaolojärjestelmän mukaisesti.

Riskikohteena ”paukku” tunnettiin, mutta puolustusvoimat hoitivat oman kohteensa.

– Räjähdysainepuoleen ei kunnallinen virkamies saanut kajota, mutta hyvää yhteistyötä me kuitenkin teimme. Siihen aikaan räjähdysainetarasto oli yleinen lataamoraakennuksen yläpuolella myös muualla kuin Suomessa.

– Olimme myös jollakin tavalla varautuneet suurimpaan riskikohteeseemme. Valmiuttakin oli olemassa, esimerkiksi terveyskeskuksen kanssa oli varauduttu mahdolliseen poikkeustilanteeseen. Koskaan ei voitu kuitenkaan ajatella tapahtuvan näin suurta onnettomuutta.

Harjoitella pitää

Tapio Kivistö pitää ehdottoman tärkeänä, että palokunta harjoittelee ja erityisesti alueen erityiskohteissa.

– Kohteisiin pitää päästä tutustumaan. Ja on tärkeää, että palomiehet ovat kiinnostuneita harjoittelemisesta. Mielestäni opistokin ohjaa toimintaa yhä liiaksi operatiivispainotteisesti. Esimerkiksi ennaltaehkäisytyötäkään ei riittävästi edelleenkaan arvosteta.

Tapio Kivistö teki myös palolaitoksen oman selvityksen tapahtuneesta, mutta se ei suurtakaan käsittelyä paloalalla saanut.

– Ehkä katsottiin, että räjähdysonnettomuus ei kuulunut palokunnalle ja ei siksi maksanut vaivaa perehtyä tapahtuneeseen sen enempää. Kaikesta olisi kuitenkin opittavaa.

– Yhä räjähdysonnettomuus on Lapualla arka aihe. Palokunnalla meni kymmenen vuotta ennen kuin asiaa puitiin. Se tapahtui piispan tarkastuksen yhteydessä, kun silloinen palopäällikkö Esko Jokisaari otti asian esille tämän vierailun yhteydessä.

Palomiehet joutuivat tekemään pelastustöitä patruunoiden seassa.

Tapio Kivistö samalla paikalla 35 vuotta myöhemmin, jossa sijaitsi "paukku" eli patruunatehdas.

"Tuolta me tulimme paikalle, siellä oli pääportti. Näky tällä paikalla oli aivan kaamea", Tapio Kivistö muistelee 35 vuoden takaisia tapahtumia.

Nyt paikalla on Kulttuurikeskus Vanha Paukku.

– Harmittaa palokunnan edustajana se, että monia toimenpidepalkkaisia ei huomioitu. He tekivät merkittävää työtä poikkeuksellisessa pelastustehtävässä. Ja he tulevat kokonaan toisesta ammatista tekemään tätä tärkeää työtä. Ja he olivat tekemässä tärkeää pelastustyötä omalla kotipaikkakunnallaan, jossa uhreina oli heille läheisiä ihmisiä.

– Henkisessä huollossa on toki menty nyt eteenpäin, mutta silloin sellaista ei hoidettu eikä tunnettu.

Tiedotustoimintakin on huomioitava poikkeustapauksissa, sillä tällaiset järkyttävät tapahtumat kiinnostavat.

– Toimittajiahan täällä oli valtavasti ja tiedontarve oli suuri. Muistelen, miten niitä kiipesi tehtaan verkkoaidan yli kuin oravat, Kivistö muistelee.

Hän on pohtinut myös syytä tapahtuneelle.

– Latauskoneella käytettiin mitä ilmeisimmin kiväärinruudin sijasta nopeammin kulkevaa vasarapatruunanruutia. Lämmön vai-

kutuksesta toimiva sulkulaite ei näin ehtinyt toimia latauskoneella ja syntyi kiivas palaminen. Tuhoisin seurauksin, Tapio Kivistö sanoo.

– Sen seurauksena lataamorakennuksen kattokaan ei lentänyt taivaan tuuliin, vaan romahti alas.

Kivistön lähes 40-vuotinen palokuntaura päättyi viime syksynä, kun hän jäi eläkkeelle kotikuntansa Lapuan paloasemalta, joka on nyt osa Etelä-Pohjanmaan pelastuslaitosta. ■

Lue Juhani Katajamäen artikkeli patruunatehtaan räjähdysen pelastustöistä 35 vuoden takaa: www.pelastustieto.fi Lapuan patruunatehtaan räjähdysennettomuudesta löytyy kuva-aineistoa myös Ylen elävästä arkistosta.

Lapuan räjähdysonnettomuus rauhanajan kohtalokkain maalla sattunut onnettomuus

— Teksti: Juhani Katajamäki —

Koskaan aikaisemmin eivät suomalaiset palontorjijat ole joutuneet yhtä kohtaan onnettomuuden pelastustöihin kuin Lapualla huhtikuun 13. päivän aamuna. Paikallaan lataamorakennuksessa toistaiseksi tuntemattomasta syystä sattunut räjähdys surmasi 40 ihmistä.
Pelastustoimien kannalta tilanne oli lohduton – ennenkuin pelastusmiehistöt saivat räjähdyksestä, kun räjähdyspilvi tehtaasta ylti ei vielä ollut laskeutunut. Lähes kaikki räjähtäneet olivat saaneet surmansa.